

Minnen från min barndoms Strömsund

Folke Engström (1904–1985)

Komminister i Frostviken 1941–1947, kyrkoherde i Hammerdal 1948–1959, kontraktsprost och kyrkoherde i Ström 1960–1969.

[ur *Kyrklig Årsbok* 1985, sid 22–28, utgiven av Ströms församling]

När jag nu efter uppmaning fortsätter att skriva ned några av mina hågkomster från barn- och ungdomstiden i Strömsund, är det en uppmaning som jag gärna efterkommer, just därför att jag kommit att tycka att det är roligt att sätta mig ner och fundera över upplevelser i det förgångna och skriva ned dessa minnen, och jag kan bara hoppas att Årsbokens läsare också kan finna något av intresse i det jag nedtecknat. Men samtidigt är det ju klart, att den tveksamhet inför publiceringen som jag gav uttryck för i min artikel i Årsboken som kom ut 1984, den består ju fortfarande och med samma motivering. Tveksamheten är kanske t o m större denna gång med tanke på de bagatellartade upplevelser som jag skriver om.

Minnesbilderna växlar som figurerna i ett kalejdoskop, när man vrider det. Var skall jag börja? Egentligen är det ju inte så noga. Det är ju inte fråga om historia i kronologisk ordning, bara om spridda glimtar ur det förgångnas värld.

Om vi ska börja med att ta en titt på Strömsunds yttersida, så är det verkligen inte stora likheter mellan dagens samhälle och det samhälle som var min barndoms Flata. Den av Hembygdsföreningen utgivna årsskriften, som verkligen är av utomordentligt stort intresse, särskilt naturligtvis för oss äldre strömsbor, ger syn för sägen genom sina bilder och texterna omkring dem. Det är t ex inte många byggnader kvar nu av dem som fanns då. Ja, vi har ju kyrkan förstås, Grand Hotell och Svedbergs mitt emot, Frälsningsarmén, Goodtemplarhuset och naturligtvis också ett flertal andra av olika format och utseende, men i stort sett gäller nog påståendet om den stora förändringen.

Efter själva Storgatan fanns det en liten uppförsbacke då man kom norrifrån, ungefär mitt emot nuvarande Kommunhuset. Den backen schaktades ju så småningom bort någon gång på 1910-talet, vilket hade till följd att särskilt byggnaderna på höger hand, om man stod vänd mot kyrkan, kom att ligga på avsevärt högre nivå än själva gatan. Det såg ju litet tokigt ut till att börja med, men man vände sig ju snart vid de olika nivåerna, och så småningom blev det ju annat, när de gamla husen revs och nya kom i stället.

Vad bebyggelsen i övrigt beträffar, så är ju inte denna lilla artikel rätt forum för att behandla den, och för övrigt har jag väl heller inte den rätta kompetensen för att göra detta. Jag vill bara nämna, att det t ex efter Risselåsvägen, från Storgatan räknat, inte fanns ett enda hus på vänster hand förrän man kom till Vallen, och på höger hand fanns bara mejeriet och sedan ingenting förrän Forsmarksgården och Rislunds vid municipalgränsen. Att jag nämner just den vägsträckan beror på att vi då bodde i Rislunds fastighet, och att den vägsträckan inte var så trevlig att gå för mörkrädda barn, då där inte fanns en enda gatlykta efter vägen, och att där på ett ställe fanns en liten grå lada, där det sades att det spökade. Inte för att jag, och jag tror inte någon annan heller, någonsin såg eller hörde av något spöke där, men man kunde ju aldrig veta. Och nog minns jag att man nästan höll andan, när man skulle gå förbi ladan i kvällsmörkret på hemväg från samhället, och att det kändes som en befrielse när man kommit ifrån ladans omedelbara grannskap.

Och vad skall jag nu berätta om? Jag tror att jag börjar med en liten historia, där änglar spelar en viss roll. Änglar, finns dom? Titeln från en biografaffisch kommer i mitt minne. Jodå, visst finns och fanns änglar, därom hade jag en fast övertygelse redan som liten. Änglar med stora, vita vingar, som framförallt var till för att hjälpa små barn i kritiska situationer. Därom vittnade tydligt några vackra tavlor som jag hade sett, och som föreställde änglar som höll sina skyddande händer över några barn, som var på väg utefter en farlig stig med skummande vattenfall alldeles intill. Så fick jag en dag när jag satt och bläddrade i Allers, vår barndoms stora läsupplevelse, se en stor bild av en "ängel" som stod med nedböjt huvud framför en gammal vitskägig gubbe, som satt på en stol med en stor sax i sin hand. Nu var det ingen ängel som bilden skulle föreställa, utan gestalten, en ung pojke som såg ut att vara i min egen ålder ungefär, föreställde Amor, om vilken jag vid den tiden inte hade hört talas alls, det stod bara under bilden att pojken hette så. Vem den gamle mannen skulle föreställa har jag ingen aning om, men tydligen hade han för avsikt att försvåra flygandet för Amor genom att klippa hans vingar. Och det var kanske en vällovlig uppgift. I alla händelser gjorde den där bilden av pojken med de stora vingarna ett starkt intryck på mig, och jag gick nog ibland och närde den önskan att jag också skulle få ett par vingar att flyga med.

Så hände sig en varm och solig dag, att jag i sällskap med min lilla syster Anna och en jämnårig kamrat till henne, som också hette Anna, ungefär i fyraårsåldern, hade gett oss i väg till Holmparken, ett litet skogsområde beläget mellan Risselåsvägen och Vattudalsskolan. Varmt som det var och trötta på att springa och leka där mellan björkstammarna skulle vi traska hemåt då jag fick en, som jag säkert tyckte, strålande idé. Bilden i Allers av pojken med de stora vingarna kom för mig, och jag beslutade mig för att be till Gud om att få ett par vingar, så jag skulle kunna flyga hem och slippa att gå i värmen. Jag talade om mina planer för flickorna, som tydligen fann dem väl värda att sätta i verket. Så föll jag på knä, knäppte mina händer, som jag naturligtvis visste att man skulle göra, och så bad jag: "Käre Gud, skulle du vilja vara så snäll och ge mig vingar, så att jag kan bära hem lilla Anna". "Du kan väl bära hem mej med", sa den andra Anna. "Nej", sa jag hjärtlöst, "du har ju inte så långt att gå du". Det var väl cirka 50 meter mellan våra hem. Så låg jag där på mina knän och väntade på att vingarna skulle börja växa fram, och försökte väl också vrida på huvudet så mycket jag kunde för att se bättre. Men det kom inga vingar, och lite snopet kände jag det nog, men det var bara att sätta igång och gå hem.

Och det var väl en ganska näpen historia. Ja, var det egentligen det? När jag nu får den i minnet är det ett bibelord som dyker upp i minnet. Det står i 1 Mos 8:21 så här: "En människas hjärtas uppsåt är ont alltifrån ungdomen." Jag tänker på motivet, som jag anförde för min begäran om vingar: "För att bära hem lilla Anna". Rätta motivet var nog helt enkelt det, att jag kände mig lat i värmen och gärna skulle vilja slippa att gå hem. Det vore ju mycket skönare att få flyga. Men för att kunna få till en bättre motivering än den att jag var lat, så fick jag till det där med att hjälpa min syster att komma hem. Det är ju klart, att jag skulle ha gjort det, men det var nog inte förgrundsmotivet. Så det där med den hjärtlösa vägran att bära hem kamraten också. Det var ju verkligen inte vackert.

En liten lustig detalj i det hela. Jag sa "lilla Anna" i stället för "Lill-Anna". Det lät liksom lite högtidligare med det förra alternativet, och man måste väl vara högtidlig i sådant sammanhang! Men det där att försöka tala ett högtidligare språk än den vanliga jämtskan, det försökte vi oss ju på ibland med skiftande resultat. Vi brukade ibland leka en lek som heter Ta varg, och som bestod däri att en av deltagarna i leken utsågs till varg, och vargen skulle sen springa ifatt de andra och röra vid dem. Men så hade vi ju också något som vi kallade friställen, och hann man bara dit, hade vargen inte något att säga till om. Så var vi då hemma på gården ett antal ungar, bland dem den nyss omnämnda kamraten till min syster, och vi hade kommit överens om var vi skulle ha det där fristället. Så upplåter Anna, kamraten, sin röst i ett försök att som vi kallade det "tala fint" och frågar: "Skalda vi hava fridställdet uppå bruden?" Normalt skulle hon ju på sitt modersmål ha sagt: "Ske ma ha friställe på

brua?” Nu möttes hennes förfrågan av ett rått skratt, då vi andra tyckte att hon skulle göra sig märkvärdig.

Jag nämnde Holmparken. Ja, där hade man vid midsommartid ett antal år ordnat med stora festligheter. Vilken organistaion som stod bakom anordningarna vet jag inte, men de brukade samla mycket folk. Det fanns också i Holmparken en stor öppen plats där man hade byggt upp en estrad med talarstol, och där någon gång regementsmusiken från Östersund satt och spelade, och där man också brukade uppföra s k tablåer, som var moderna på den tiden. Jag minns att en av dem föreställde Moder Svea med någon av ortens damer i huvudrollen. En kör under ledning av kantor Nordfors bidrog med sång, och bl a sjöng man ”Över fjällarna grå”, en sång som jag för min del livligt uppskattade. Bland övriga begivenheter i Holmparken fanns naturligtvis också en rad gottstånd med karameller, läskedrycker m m.

Ganska tidigt väcktes mitt intresse för skytte, och det berodde nog i första hand på kronojägaren Ulrik Nilsson, som längre fram blev en av mina goda vänner. Han bodde under sin ungarlöstid som inackordering hos familjen Rislund, där också vi bodde. Ulrik var ordförande i Ströms skyttegille, och en gång hade han samlat ihop en hel del unga pojkar, bland vilka min två år yngre bror Gösta och jag befann oss, och orsaken till samlingen var en statsprisskjutning som skulle gå av stapeln på skjutbanan. Att skjuta med mausergevär var ju något som vi aldrig förr varit med om, och vi var förstas spända inför uppgiften. Det gällde att skjuta 10 skott på femringad tavla med 100 meters skotthåll. Mot slutet av tävlingen hade bästa resultatet uppnåtts av Olle Persson (Trangius) som hölls som trolig segrare med 48 poäng. Men så kom jag i näst sista skjutlaget och lyckades få 49 poäng och blev därmed favorit till segern. Men så kom min bror Gösta och klämde dit idel femettor, dvs 50 poäng, och därmed var ju segraren korad. Vi var sedan med i åtskilliga skyttetävlingar, och det visade sig att Göstas resultat från statsprisskjutningen inte var någon tillfällighet. Pappa, som själv i sina yngre dagar varit en framgångsrik skytt, var så imponerad av sonens framgångar att han presenterade honom ett s k salongsgevär med tillhörande ammunition, som han skulle få träna upp sin skjutskicklighet med. Han var vid det laget cirka 12 år gammal, två år yngre än jag själv.

Men vad allt kan inte omdömeslösa och omogna ungdomar hitta på! Min bror och jag fick en dag för oss att vi skulle leka Wilhelm Tell, han som en gång tvingades att skjuta en pil genom ett äpple som hans son hade på huvudet. Vi skulle nu göra samma sak, dvs med armborstet utbytt mot salongsgeväret. Jag skulle föreställa sonen och satte mig på huggkubben framför vedboden. Något äpple att ställa på huvudet hade jag ju inte, men jag hade fått tag i en vidbrättad hatt som jag stukade till så att den liknade en cowboyhatt. Min bror gick på omkring fem meters avstånd och riktade in geväret. Det var ju meningen att han skulle skjuta rakt igenom spetsen på hatten som jag hade på huvudet. Någon tanke på fara hade jag inte, så övertygad var jag om Göstas skjutskicklighet. Så small skottet, och där fanns den sönderskjutna hattkullens topp som bevis för att det hela gått efter ritningarna. Dagen därpå fick pappa syn på den sönderskjutna hattkullen och frågade efter anledningen till skadan. Aningslösa berättade vi hur det hela hade gått till, och pappa ropade till: ”Men är ni då alldeles tokiga, pojkar”. Några vidare efterräkningar blev det dock inte, geväret undgick att konfiskeras, men några vidare försök att leka Wilhelm Tell blev det ju inte.

Året var 1917. Skolorna hade just avslutat vårterminen, och sommarlovet hade börjat. Hur det hade gått till vet jag nu inte, men jag hade fått löfte att komma med på en skogssådd uppe i Brattberget intill den lilla byn Jerilvattnet. Jag kan inte nu säga om det var på Kyrkans eller Kronans mark sådden skulle ske, i alla händelser minns jag att kronojägare Ström var den som höll i trådarna, och att det var hans son, Lars Ström, också han kronojägare, som var vår ledare när vi skulle åka upp till arbetet. Jag minns att också rektor Mattesson var med på uppresan.

Men innan resan kunde påbörjas, gällde det ju att skaffa sig nödig utrustning för bortovaron, som

skulle vara i nio dagar. Pengar till tågbiljetten Strömsund–Lövberga t/r hade jag antagligen fått hemma, men maten under tiden måste jag på något sätt skaffa fram själv, och några pengar till den utgiften hade jag inte. Jag gick emellertid till Nilsson & Wassdahl, som då hade affär i Grands fastighet. Nilsson i firman var far till Gunnar Simonsson, sedermera driftig och framgångsrik företagare i livsmedelsbranchen, och pappan frågade jag nu om jag inte kunde få ta ut lite mat på kredit. Betala skulle jag säkert göra, när jag kommit tillbaka och fått ut min avlöning. Den välvillige affärsmannen gav mig den begärda krediten, och så försåg jag mig med det som jag trodde jag skulle behöva under tiden i Brattberget. Detta hände nu under första världskriget, och en hel del av matvarorna var ju ransonerade, men jag fick ut någon påse vetemjöl, lite socker, amerikanskt fläsk och kanske något till. Jovisst, bland det inköpta fanns också en sorts spisbröd som var kortfritt, men som i gengäld var så hårt att man nästan behövde en yxhammare för att få bitar av det, och det skulle ha klarat hållfasthetsprov av mycket krävande dignitet.

Så bar det då iväg, och vi kom så småningom till Lövberga där vi skulle stiga av tåget för att sedan till fots ta oss fram till Brattberget, en sträcka på cirka 12–13 km. Men innan vi anträdde fotvandringen fick vi gå till Blanks gästgiveri för att äta. Vem som betalade vad det kostade vet jag inte, om det var vi själva eller om ledningen bjöd på kalaset. Det var för första gången jag fick göra bekantskap med de på den tiden, åtminstone för mig, okända grönsakerna gurka och tomat. De var i mitt tycke inga större läckerheter, och någon större åverkan gjorde jag nog inte på de varorna.

Mätta och belåtna startade vi så vandringen genom skogen upp till Brattberget, dit vi anlände litet trötta efter de dryga kilometerna och med packningen på ryggen. Det var i mitten av juni, och det var riktig högsommarvärme och klarblå himmel, och den väderleken höll i sig hela tiden vi var i arbete däruppe. Där fick vi inkvartera oss i en barack med två rum. Det måste tydligen ha funnits sängutrustning i slafarna, ty någon sådan hade vi ju inte med oss. Nu minns jag inte hur många vi var i varje rum, men antagligen var det litet trångt om utrymmet, särskilt som det bodde några skogsarbetare där förut. Någon kokspis att laga maten i eller på fanns inte, utan det var att samsas om och klara sig med den öppna spis som fanns i ett hörn av rummet. Som 13-åring och medlem av en ganska stor familj hade jag naturligtvis inte någon större erfarenhet av matlagning, men jag fick ju lära mig av de äldre hur man gjorde kolbullar, och det blev nu min livrätt varje dag tillsammans med de bitar av det hårda brödet som jag kunde få till. På ett eller annat sätt fick jag tydligen i mig den föda jag behövde, för jag minns aldrig att jag kände någon annan hunger än den normala.

Nu hoppar jag över dagarna vi var i Brattberget. Den ena dagen var ju den andra tämligen lik, och så var det då dags att bryta upp från baracken i Brattberget och bege sig mot Lövberga och tåget till Strömsund. Men vi hade inte gått mer än några kilometer, förrän vi upptäckte att det kom rök inifrån skogen på ett ställe. Vi skyndade förstås dit och fann att det hade börjat att brinna i mossan och riset på marken. Det var tydligen några fiskare eller vad det kunde vara för några, som inte hade släckt sin kaffeeld ordentligt, och då hade det förstås börjat brinna i den genomtorra marken. Vi fick ett ordentligt jobb med att släcka elden, vilket ju till slut lyckades, och så kunde vi då vandra vidare och så småningom var vi hemma i Strömsund igen.

Där hade det just varit en eldsvåda, jag tror samma dag som vi kom hem. Det var snickar Strömgrens snickarverkstad snett emot Frälsningsarmén som brunnit ner, och kvar var bara några sotiga rester. Och så skulle man då få lönen för sin möda. De som hade hackat för sådden hade visst fem kronor per dag, men vi som sådde fick förstås mindre, eller tre kronor. Min förtjänst skulle alltså bli 27 kr, och det var med glada steg som jag dagen efter hemkomsten gick till kronojägar Ström för att hämta ut summan.

Men så var det skulden hos Nilsson & Wassdahl. Hur stor den var hade jag ingen aning om, då jag hade glömt att ta reda på det, men det skulle väl alltid ordna upp sig. Så kom jag till affären och skulle betala. Man slog i sina böcker, skrev ut en nota och lämnade mig den för likvid. Notan lydde på

26:50! Och jag som nyss känt mig, om inte direkt som miljonär, så åtminstone näst intill, höll på att få ett dråpslag. 50 öre var alltså behållningen av de nio dagarnas insats i arbetslivet. Men det kunde ju ha varit värre. Tänk om jag skulle ha stått på minus. Nu stod jag dock ändå på plus, även om det bara var 50 öre. Och livet måste ju gå vidare.

Hon var inte så litet stolt över sin dotter den där mamman, som med den övriga familjen bodde någonstans efter Storgatan. Vad mamman var stolt över, det var flickans utseende, som visserligen inte var så oävet men kanske ändå inte så märkvärdigt som mamman hade fått för sig. När nu dottern därtill lagt sig till med en del filmstjärnelater, så gott det nu gick med så knappa resurser, så blev det så att flickan blev i högsta grad bortskämd och inte ville göra annat eller mer än vad hon själv fann vara lämpligt, dvs hade lust med. Och det var, sanningen att säga, inte så värst mycket, åtminstone inte när det gällde sysslorna i hemmet. Filmjournalen utgjorde egentligen hennes enda lektyr, och det var den, som i mångt och mycket formade flickan. Men som sagt, mamman var mäkta stolt över sin dotter och hyste stora tankar om hennes framtid, vilket bl a kom till synes i vad hon en gång anförtrodde en granne, som naturligtvis inte kunde hålla tätt med vad hon fått veta. Och så här tog sig mammans funderingar uttryck: "De gett fell vål nå fint ta a Imbar (fingerat namn). För när je säg te a, att hu ske gå ut me slaskhinken, så säg a barre: 'Gär e själv!'" Jag har inte varit i tillfälle att följa dotterns levnadshistoria, så jag vet inte vad det blev för fint av henne, men jag hoppas det gick bra.

En något och kanske inte så litet annorlunda fostran fick Artur, vars hem i Egnahem jag då och då besökte. Hans mamma, tant Brita, var en kusin till pappa och var gift med Erik Olsson, som till övriga sysslor också skötte orgeltramparbefattningen i kyrkan. Tant Britas far hette Jo (Johan) Engström och var bror till min farfar. Jo Engström hade på sin tid haft befattning bl a som byskollärare. Han var född 1851 och bodde nu ensam i en liten stuga mellan Tullingsås och Muråsen. Tant Brita och hennes man jämte sonen Artur tillhörde Frälsningsarmén, och jag såg dem alltid på plattformen där de satt i sina uniformer när jag då och då besökte Arméns möten.

Så kom jag då till deras hem en dag för att hälsa på. Jag märkte att det var en dämpad stämning över familjemedlemmarna, och jag förstod ju orsaken därtill när jag fick veta att Artur just den dagen skulle lämna föräldrahemmet för att bege sig till Östersund, där han skulle börja sin utbildning till brandman vid brandkåren därstädes. Och nu fick jag vara med om mitt första bönemöte. Innan det var dags att bryta upp för Artur, böjde man knä tillsammans där på köksgolvet. Jag visste till att börja med inte hur jag skulle göra, men antog att det var bäst att göra som de andra, varför jag följde deras exempel och böjde knä framför köksstolen. Och där bad nu föräldrarna böner till Gud, att han skulle skydda och bevara deras son både för andliga och lekamliga faror.

Jag tror att bönerna blev hörda.

*Kristne, medan vi här vandra,
Låtom oss på fädrens vis
Fromme bedja med varandra,
Glada sjunga Herrens pris.
Barnens liksom fädrens ljud
Stige upp till samme Gud
Att hans godhet nederkalla
Över oss och över alla.*